

Europeisk familjelycka

Om användandet av familjemetaforen i EU

Anders Hellström

Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM), Malmö högskola

The re-unification of a family of nations: usages of the family metaphor in the EU

This article analyses usages of the family metaphor in the EU. It starts up with a scrutiny of feminist theories of the nation-as-family metaphor. Introducing the concept of domopolitics, the author infers that the family, on the one hand, connotes to feelings of security and homeliness and, on the other hand, fears of the well-known, of immanent threats to in-group cohesion. The significance of the family metaphor in the EU rhetoric connects to a renewed emphasis on distinct values, principles and norms that balance the otherwise technocratic image of the EU. He further applies the nation-as-family metaphor to contemporary EU rhetoric. In the analysis, he infers that all three dimensions of the metaphor (ethnic, civil and hierarchic) are manifest in the EU political language making its use an enterprise that strives at moving beyond, but not completely away from the nation-state paradigm.

Key words: EU, family metaphor, eastern enlargement, nationalism

I familjens hägn¹

I en familj bryr man sig om varandra. Det handlar om ett ömsesidigt givande och tagande utifrån olika förutsättningar. Hemmet är många familjers borg, en tillflyktsort från ett stökigt utanför som ivrigt tränger sig på och pockar på uppmärksamhet. Många familjer har också gemensamma regler som syftar till att bevara husfriden. Vanligtvis tilldelas familjemedlemmar uppgifter som de är satta att sköta givet sina respektive roller. Beteendemönster normaliseras och besökare lär sig snabbt att läsa av de underförstådda koder som gäller i just denna familj. En god familj är välkomnande gentemot gäster, så länge dessa inte missbrukar familjens gästfrihet och exempelvis stannar längre än vad som är brukligt. Ibland behövs det städas innan gästerna anländer. Det är väsentligt att framställa familjen och det egna hemmet i positiv dager. Trots interna meningsskiljaktigheter står familjen enad utåt. Typiskt kan detta illustreras med hur en familjemedlem ihärdigt försvarar sin syster eller bror gentemot utomstående alldeles oavsett om syskonen tidigare har bråkat med varandra inom

1 Tack till Sara Kalm och Magnus Dahlstedt för råd och rön under arbetets gång. Tack också till det statsvetenskapliga nätverket för Europaforskning för finansiellt stöd. Ett särskilt tack riktas till min syster, Anna Bendz, som hjälpte mig att skapa stringens under omarbetningen av texten. Tack också till två sakkunniga som gav mig många bra rekommendationer om hur texten skulle förbättras. Tack till Monika Edgren för värdefulla litteraturtips.

familjens hägn. För personer som inte är medlemmar av familjen kan det förefalla oartigt att komma med kritiska synpunkter på det som anses vara inomfamiljära angelägenheter. De regler och värderingar som gäller på insidan behöver inte alltid sammanfalla med utsidan.

Studiens fokus

Den här fiktiva familjebeskrivningen gäller givetvis inte alla och kan säkerligen sägas vara anpassad efter en västerländsk, borgerlig och/eller heteronormativ familjestruktur (jfr. Butler 2004: 124; Kaye 2003). Det inte givet på förhand vilka normer och värden som knyts till en hypotetisk idealfamilj lika lite som att det i praktiken skulle finnas en familjekonstellation som helt motsvarar dess krav och förväntningar. Likväl har familjen som metafor en känslomässig dragningskraft i det att den appellerar till såväl människors vardag som normativa ideal om hur ett samhälle bör fungera. Mitt intresse i den här artikeln kretsar kring hur familjen som metafor kan användas som ett retoriskt redskap i konstruktionen av politiska gemenskaper. Metaforer ses inte här primärt som oskyldiga retoriska knep för att vinna politiska poänger. Användandet av metaforer i både politiska tal och vardagliga samtal bidrar till att sätta ramarna för politisk kommunikation och samhällelig interaktion. Tidigare forskning om metaforer har således påvisat dels hur metaforer används i politisk maktutövning och i politiska förhandlingar (Se vidare Jönsson & Hall 2003; Shapiro 1985), dels också hur metaforer på slentrianmässig basis reproduceras dagligen i vardagliga samtal (Lakoff & Johnson 1980) och därmed kan förstärka exempelvis gemensamma föreställningar om en nationell folkgemenskap (Billig 1995).

Syftet med denna artikel är att analysera användandet av familjemetaforen i den Europeiska Unionen (EU). Flera forskare (Ifversen 2002; Diez 1999) noterar att EU alltmer har kopplats samman med Europa som idé, och det till den grad att EU och Europa framstår som synonymmer. EU förser begreppet "Europa" med en politisk laddning och medverkar därmed till att betydelsen av Europa förstärks och också förskjuts. Användandet av familjemetaforen och de värden som tillskrivs den "europeiska familjen" är således ett uttryck för ett större identitetspolitiskt projekt att förse Europa med en särskild essens (se vidare Hellström 2008a). På vilka sätt kan då familjemetaforen tjäna konsolideringen av EU som en politisk gemenskap? I en samtid som betraktas som alltmer flytande, där globalisering antas luckra upp gränser och bidra till ökade migrationsrörelser, där forskare placerar prefix som *ny*, *sen* eller *post* framför etablerade begrepp som modernitet, politik eller nationalism, påminner det alltjämt frekventa användandet av familjemetaforen om etablerade sociala koder för sammanhållning och gemenskap. På samma gång som nationalism som fenomen och dominerande ideologi förpassas bakåt i historien, eller lokaliserar utanför Europa (jfr Billig 1995), reproduceras fantasin om nationell enighet genom symboler och myter om tillhörighet och gemenskap med utgångspunkt i Europa som en föreställd familjegemenskap (jfr Petersson & Hellström 2003). Mycket av EU:s praktiska verksamhet utgår från social administration och ekonomisk nyttomaximering medan det i den politiska retoriken märks tydliga moraliska ställningstaganden om rätt och fel angående EU:s

och Europas framtid. Låt mig ge ett exempel. Europeiska Kommissionens 27 medlemmar, en från varje medlemsland, är tillsatta att agera fördragets väktare och se till det gemensamma europeiska intresset utan att styras av nationella särintressen. I deras politiska språkbruk, som uttrycks i diverse tal och officiella dokument, beskrivs östutvidgningen, då EU utvidgades från 15 till 25 medlemsländer i maj 2004, som en familjeåterförening. I ett besök i Warszawa uttrycker den dåvarande ordföranden för kommissionen, Romano Prodi (8 mars 2001), sina tankar kring just detta: "Europa, som är en familj av nationer, en familj som bryr sig och delar med sig, måste ha en gemensam uppsättning regler för att kunna leva tillsammans".² Östutvidgningen antas förmedla ett utökad utbyte av inte bara varor, tjänster och kapital utan också av människor, idéer och kunskap. Samtidigt betonas behovet av att enas kring en gemensam kärna, det som förenar den europeiska familjen och det europeiska hemmet. En intensifiering av integrationsprocessen, både i bredd (fler medlemsländer) och i djup (fler policyområden), har föranlett en alltjämt pågående diskussion om vad som kännetecknar en riktig europé och vad Europa egentligen representerar (se vidare Hellström 2008a). Europa, som föreställd familjegemenskap, blir en symbol för att européer går samman i en politisk union, rättar sig efter gemensamma regler och därmed inlemmas i familjens hägn och tar del av den europeiska familjelyckan.

Huvudsakliga argument

Mitt första huvudsakliga argument är att användandet av familjemetaphoren i den officiella EU-retoriken reflekterar en tilltagande politisering av den europeiska integrationsprocessen. Genom att poängtera att medlemsstaterna ingår i samma familj och därmed är förpliktigade att upprätthålla en enad fasad utåt oavsett nationstillhörighet framstår det som legitimt att fatta fler politiska beslut på en gemensam överstatlig nivå. Att lyfta fram EU som en enhetlig global aktör förutsätter exempelvis en någorlunda samordnad syn på EU:s roll i världen (se t.ex. Tonra 2006). Genom att presentera EU som en återförenad familjegemenskap markerar EU-politiker behovet av samhörighet och gemenskap samtidigt som omvärlden beskrivs som alltmer färfylld och svärbegriplig. Min artikel introducerar begreppet domopolitik som ett sätt att förstå EU:s ambitioner att markera behovet av intern sammanhållning och samtidigt erbjuda en grundläggande säkerhet för de familjemedlemmar som befolkar det europeiska hemmet.

Mitt andra huvudsakliga argument är att användandet av familjemetaphoren i den officiella EU-retoriken speglar en strävan att nå bortom, men ändå inte helt förbi nationalstaten. Genom att beskriva östutvidgningen som en återförenad familjegemenskap, impliceras en politisk gemenskap som naturligt förenar ett antal nationalstater i ett gemensamt paneuropeiskt projekt samtidigt som symboler och myter om nationell enighet reproduceras och anpassas till en europeisk språkdräkt. I det avseendet återoppar artikeln feministisk forskning om nationen-som-familj som tillämpbar också på den delvis överstatliga politiska gemenskapen EU.

2 Författaren har i förekommande fall översatt alla direkta citat från engelska till svenska.

Metodologiska reflektioner

Žižek (2000a: 343) noterar att familjen tagit steget ut i offentligheten. Samhälleliga institutioner fungerar som substitut för den inte längre heliga "privata" familjegemenskapen. Så fyller exempelvis skolan, och även universitet, en terapeutisk funktion och företag anammar familjeliknande organisationsstrukturer. Det offentliga livet görs familjärt. På liknande sätt har många forskare, oftast utifrån ett genusperspektiv, identifierat hur familjemetaforen använts som ett sätt att reproducera frågeställningar och föreställningar om manlighet och kvinnlighet på en rad olika områden (se t.ex. Okin 1989; Mulinari 1995). Familjen som metafor har vidare uppmärksammats av en rad feministiskt inriktade forskare som ett sätt att reproducera nationella politiska gemenskaper. Eisenstein (2000: 35) skriver bland annat om hur det symboliska moderskapet fysiskt knyter samman nationen med familjen och Hill Collins (2000: 167) beskriver hur makthierarkier naturaliseras och legitimeras genom att traditionella familjeideal reproduceras i det offentliga rummet. Familjemetaforen används som en avpolitiserad kategori och kan därmed ta udden av politiska konfrontationer.

Hur ska vi då kunna förstå användandet av familjemetaforen i den officiella EU-retoriken? Metodologiskt utgår jag från ett begreppsanalytiskt ramverk där föreställningar om Europa vävs samman med familjemetaforen i ett meningsalstrande semantiskt fält. All politisk kommunikation utgår från en rad begrepp, vilka kan vara mer eller mindre omdiskuterade (se t.ex. Koselleck 2004). Det offentliga samtalet förutsätter en viss samsyn kring fundamentala begrepp för att underlätta vidare kommunikation. Enligt Ifversen (2002) är just begreppet "Europa" lämpligt för en dylik analys då det råder en ständig definitionskamp om dess innebörd. Min analys av familjemetaforen kan således inlemmas i ett vidare begreppsanalytiskt ramverk för hur vi ska förstå förutsättningarna för politisk kommunikation och samhällelig interaktion i europeiska samhällen. Delanty & Rumford (2004) formulerar ett alternativ till den, i deras tycke, rådande dominansen av institutionellt inriktade analyser och empiriskt överlastade länderjämförande undersökningar i studier av europeisk integration. Med utgångspunkt i ett ambitiöst socialkonstruktivistiskt program fokuserar Delanty & Rumford på hur EU som politiskt projekt bör sättas i relation till globaliseringen och hur europeiska samhällen svarar på dess utmaningar. Givet att det inte råder någon konsensus om vad som kännetecknar det europeiska projektet förordar Delanty & Rumford ett öppnande för en kosmopolitisk förståelse av uttryck för en gemensam kollektiv europeisk identitet, vilken sägs uppträda i mötet mellan det globala och det nationella (ibid: 23). En bredare sociologisk förståelse av europeiseringen av europeiska samhällen kan, enligt Delanty & Rumford, inte reduceras till EU som politisk aktör och dess påverkan på inhemska politiska strukturer. I linje med deras resonemang betonar jag kognitiva och kommunikativa aspekter av den europeiska integrationsprocessen, vilket innebär att samspelet mellan det politiska samtalets förändrade förutsättningar och kontextbetingade identitetsförskjutningar uppmärksammas. Med utgångspunkt i begreppet domopolitik resonerar jag kring hur det europeiska projektet på samma gång öppnar och sluter sig i ljuset av globala

förändringsprocesser. Genom att beakta användandet av familjemetaforen i den officiella EU-retoriken uppmärksammar jag hur politisk retorik reflekterar förändrade förutsättningar för politisk kommunikation och samhällelig interaktion i samtidens Europa. Däremot undviker jag de normativa ambitionerna som uttrycks i deras teoretiska ramverk. Istället fokuserar jag på hur samtida försök att konstruera Europa som en enhetlig politisk gemenskap tar sin utgångspunkt i ett nationalstatspräglad symbolspråk, vilket i sig antyder att drömmen om det kosmopolitiska Europa, i dagsläget, har en begränsad dragningskraft (jfr Haller 2008).

Tillvägagångssätt

Inledningsvis gör jag en kortfattad översikt av det semantiska fält som begreppet Europa utgör genom att precisera ett antal narrativ som används, och har använts, för att fixera betydelsen av det europeiska. Därefter introduceras en teoretisk förståelse av framväxten av EU som ett domopolitiskt projekt; dvs konsoliderandet av det europeiska hemmet utifrån en politik som, å ena sidan, värnar om gemensamma värden och ideal som knyter samman familjemedlemmarna och, å andra sidan, en politik som utgår från att skydda det europeiska hemmet från ovälkomna besökare. Utifrån detta resonemang följer den empiriska analysen av familjemetaforen i kommissionärernas politiska retorik som ett fall av EU som ett domopolitiskt projekt. Feministisk forskning om nationen-som-familj används som ett sätt att uppmärksamma EU-projektets strävan att nå, åtminstone delvis, bortom nationalstatsparadigmet. Det empiriska materialet omfattar de tal- och dokument från den europeiska kommissionen (2000–2007) där familjemetaforen förekommer.³ Sammanlagt rör det sig om nästan tusen dokument och jag har därför ytterligare tematiskt begränsat mig till att analysera de textdokument som mer specifikt kretsar kring identitetsrelaterade aspekter och ansluter till områden där familjemetaforen fått ett tydligt genomslag. I samband med att Romano Prodi tillträdde posten som ordförande för kommissionen 2000 stod östutvidgningen högt på dagordningen och jämte den retorik som präglar EU:s relation till externa aktörer som exempelvis USA är det också i denna diskurs som familjemetaforen främst slagit igenom.

Det europeiska

Hur vi väljer att begreppsliggöra Europa och dess historia får konsekvenser för vilka familjevärden som ska lyftas fram och också för vilka länder som kan anses vara naturligt hemmahörande i den europeiska gemenskapen. Om vi exempelvis förfäktar bilden av Europa som en kristen gemenskap och skriver den europeiska historien del-

3 Materialet är inhämtat från EU-databasen "Rapid". Urvalet av textdokument styrs av de dimensioner av metaforen nationen-som-familj som vägleder analysen. Jämte detta material har jag tidigare samlat in ett omfattande mediematerial med avseende på utvecklingen av medlemskapsförhandlingarna under Sveriges ordförandeskapsperiod i EU:s ministerråd 2001 (se vidare Hellström & Åkesson 2001). Detta material används som komplement i analysen av familjemetaforens hierarkidimension.

vis som en kamp, eller i alla fall som kontrast till de delar av Romarriket (läs: Östrom) som föll samman vid islams expansion, blir Turkiets medlemskap troligtvis föremål för tvivel. Om vi, å andra sidan, fokuserar på det bysantinska arvet som en källa för samtida europeisk konsolidering och väljer att se islam som en integrerad del av Europas historia, kommer frågan om Turkiets framtida medlemskap i ett helt annat ljus (jfr Schlesinger & Foret 2006).

Ambitionen att precisera en specifik europeisk idé hämtar, enligt Delanty (1995: 13f), inspiration från diskurser om exempelvis civilisation, kristendom och kultur. Vi känner igen dessa karakteristika från vad som brukar beskrivas som upplysningsarvet där förnuftets flamma framhölls på bekostnad av blodsvunna hierarkier och dogmatiska religiösa seder. Genom att koppla dessa upplysningsdygder till föreställningar om att vissa folk var mer civiliserade än andra motiverades kolonial expansion och exploatering av de delar av världen som placerades utanför "Väst" (jfr Hansen 2002). Sammanfattningsvis utgår dagens föreställningar om det gemensamma europeiska arvet från olika historiska narrativ, vilka i varierande grad kan användas för att skapa en naturlig, eller snarare naturaliserad, länk mellan det förflutna, samtiden och framtiden. Vidare har dessa narrativ fyllts på med nya betydelser samtidigt som andra, åtminstone tillfälligtvis, förpassats till glömska. På så vis har narrativ om romarriket givit upphov till både moderna föreställningar om rättssäkerhet, idéer om människan som ett politiskt subjekt och tankar om imperial överhöghet (se t.ex. Jönsson et al. 2003: 31–5; Pagden 2002: 41–2). Narrativ om kosmopolitanism finner vi i skolastikens klosterväsende där lärda män runtom i Europa använde sig av det gemensamma latinska språket för att kommunicera en kristen uttolkning av det antika arvet (se t.ex. Jordan 2002: 72–74), men vi finner också detta narrativ i Kants vision om en värld av fredliga stater som på en republikansk grund förenas i en lojalitet till en kosmopolitisk konstitution (Kant 1795/1983). För Kant fanns ingen uppenbar motsättning mellan, å ena sidan, narrativ om den demokratiska staten som legitimeras av en upplyst form av nationalism och, å andra sidan, kosmopolitiska ideal om en global värdegemenskap. Med andra ord förenas demos och kosmos, vilket också kan sägas utgöra kärnan i samtida anspråk på att nå bortom, men ändå inte förbi nationalstaten inom ramarna för EU som politiskt projekt (se vidare Hellström 2008a: kapitel 3).

Det är på intet vis självklart hur kopplingarna mellan narrativ om det europeiska och den samtida politiska praktiken ser ut annat än att det sker en ständig kamp om att precisera en specifik idé om Europa och vilka historiska narrativ som ska lyftas fram för att bekräfta denna. Genom att analysera Europa som ett meningsskapande semantisk fält får vi ett instrument för att precisera positioner i den samtida debatten, utifrån vilka olika betydelser av det europeiska betonas. Jürgen Habermas (2001) talar om Europa som en möjlig kosmopolitisk gemenskap bortom nationalstaten. Romano Prodi menar, å sin sida, att kristendomen utgör den själ som förenar öst och väst i Europa (Prodi 2000) medan åter andra väljer att definiera Europa som ett öppet politiskt projekt utan substantiella attribut (Beck & Grande 2006: 19).

I föreliggande analys av användandet av familjemetaforen i EU märks i samband med östutvidgningen hur narrativ om kalla kriget används som ett sätt att markera

avstånd mot det som varit, och med hänvisning till valda aspekter av narrativ om exempelvis civilisation, kristendom och det romerska riket antyds förekomsten av ett gemensamt europeiskt arv långt innan Sovjet och USA delade upp världen i olika intressesfärer. Kalla kriget ses som en källa till splittringar i Europa, dels mellan öst och väst, och dels inom väst. Om narrativ om det andra världskriget användes som en negativ referens bland dem som på 1950-talet grundlade kol- och stålunionen fyller narrativ om det kalla kriget en liknande legitimerande funktion för utvecklingen av den europeiska integrationen på nittioalet och framåt. Europa som ett semantiskt fält förefaller onekligen öppet för betydelseförskjutningar; ett "oavslutat äventyr" för att citera Zygmunt Bauman (2005). I samtida diskussioner kring vad som utgör Europa som ett semantiskt fält är det uppenbart att vi inte kan negligera framväxten av EU som ett domopolitiskt projekt.

EU som domopolitiskt projekt

I detta avsnitt diskuterar jag på vilket sätt som användandet av familjemetaforen kan kopplas till EU som ett domopolitiskt projekt. Under loppet av ett drygt halvsekel har EU-samarbetet utvidgats från sex till 27 medlemsländer och det sträcker sig över områden som försvarspolitik, asylpolitik och socialpolitik. Det är uppenbart att integrationsprocessen numera också inbegriper de mer känsliga frågor som man från början avhöll sig ifrån (Se vidare Dinan 2004). Politiseringen av EU-projektet kan förstås som en kombination av en alltmer tät integration och en numera utbredd lyhördhet för att EU lider av ett demokratiskt underskott som inte kan avhjälpas med vad Beck & Grande (2004: 43) benämner "vanmaktens teknokratiska knep". I ett led att möta det folkliga missnöjet och brist på förtroende för EU:s institutioner och dess färdriktning markerar kommissionen behovet av gemensamma visioner som kan föra de europeiska folken samman och därmed förse den europeiska familjen med ett sammanhållande kitt. Visionen om ett enat Europa uttrycks i en oftast entusiastisk retorik inför såväl konstitutionsarbete som förverkligandet av östutvidgningen 2004 då EU expanderade från 15 till 25 medlemsländer. De reformer som delibererades inför utvidgningen motiverades med hänsyn till förverkligandet av EU som ett fredsprojekt; ett enande av familjegemenskapen som så länge varit anstucken av sovjetisk maktpolitik. Användandet av familjemetaforen i EU kan alltså ses som ett svar på de krav på ökat medborgerligt inflytande och offentlig dialog som uppkommit i samband med att samarbetet alltmer har politiserats.

En kompletterande ingång till att förstå bruket av familjemetaforen är att fokusera på dess trygghetsalstrande verkningskraft. Enligt Ulf Hedetoft (2002) har etablerade nationalstater besvarat globaliseringen genom att sluta sig inåt och enas kring abstrakta föreställningar om nationer som hem, vilket i sin tur har föranlett en situation där nyanlända invandrare svårligen kan känna sig "hemma" i sina nya "hus". Liknande tankegångar återfinns i Zygmunt Baumans bok *Europa: Ett oavslutat äventyr* (2005), där det europeiska projektet liknas vid ett namnlöst djur, vars livsöde Franz Kafka berättar om i novellen *Der Bau*. Djurets främsta livsuppgift är att skydda sig

mot inkräktare och överallt tycks faran för det okända vara närvarande, vilket motiverar djuret att idogt fortsätta gräva för att förbättra boets skyddsanordningar. För det lilla djuret skulle meningen med livet "gå förlorad om rädslan försvann. Säkerhet skulle vara början till slutet för ett meningsfullt liv och avslöja detta livs absurditeter." (ibid: 107).

Enligt Bauman har det europeiska projektet, som tidigare varit en utåtriktad kraft inriktad på civilisations-spridning och kolonialism, slutit sig inåt för att skydda sig mot påhittade eller verkliga farhågor som tycks allestädes närvarande. Rädslan är det namn vi ger våra känslor av ovisshet och okunnighet om vad i hotet mot den interna sammanhållningen består. Den värsta sortens rädsla är diffus, flytande och okontrollerbar och i denna kontext kan hemmet, familjens boning, beskrivas som en tillflyktsort och säkerhetsventil, vilken filtrerar vänner från fiender (jrf Bauman 2007). Annorlunda uttryckt, familjen är en trygghetsfaktor inte bara för att den erbjuder ett hem, eller åtminstone drömmen om ett ursprungligt imaginärt sådant, utan också för att den erbjuder en enande grund för kollektiva Vi-formationer. Familjen utstrålar trygghet, och inte minst, visshet om vilka "vi" är i relation till vilka "vi inte är". Arjun Appadurai (2007) menar att kalla krigets slut efterföljdes av en utveckling mot fria marknadskrafter, öppnande av gränser, mänskliga rättigheter och liberaldemokratiska principer för ett gott styre. På samma gång präglades samma period av flera exempel på etnisk rensning och politiskt motiverat våld. Appadurai argumenterar för att vi kan förstå denna dubbelhet utifrån en utbredd "ängslan inför det ofullständiga". Det finns ett uppdämt behov av att åter producera och markera faktiska gränser mellan "Vi" och "Dem". Användandet av familjemetaforen i EU kan i detta sammanhang ses som en reaktion mot ökande orosstämningar i europeiska samhällen.

Genom att se EU som ett domopolitiskt projekt når vi en framkomlig väg för att förstå hur rädslan för det ofullständiga och okända kan driva integrationsprocessen framåt (jfr Hellström 2008b; Walters 2004). Grekiskans *domos* indikerar både hus och hem. Uttryck för domopolitik kombinerar, enligt William Walters, förverkligandet av ideal om gemenskap och medborgarskap med en skarp åtskillnad mellan "vi och dem". "De andra", menar Walters, kan besöka oss som gäster (inkräktare kastas omedelbart ut), men de stannar på "vår" inbjudan och när det inte längre passar bör de packa sina väskor och ge sig tillbaka till sina "hem". Snarlika resonemang finner vi i diverse assimileringstrategier, repatrieringsprogram eller i den politiska retorik som syftar till att bättre integrera "de andra" i den nationella folkgemenskapen. Inkludering förutsätter en motprestation, som i sig uttrycker en förhoppning och ett krav på att "de andra" ska bli mer som "vi". Utvecklingen av EU som ett domopolitiskt projekt kan, menar jag, förstås som en reaktion på den rädsla för det ofullständiga som Appadurai talar om.

Om vi sätter samman pusselbitarna finner vi en union som värnar om de värden som sägs präglade den europeiska familjegenskapen såsom gästvänlighet, solidaritet, medborgarskap alltmedan omvärlden beskrivs som alltmer hotande och farofylld. Migrationsstudier visar att det sker en allt hårdare kontroll och uppdelning mellan önskade och icke-önskade migranter (se t.ex. Schierup et al. 2006). Europeiska grän-

ser ritas efter den beprövade nationalstatslogik som implicerar att ett mer eller mindre väldefinierat (europeiskt) folk har en särskild rätt till ett territoriellt avgränsat rum (Europa). Rätten att reglera vilka som är välkomna att vistas i en annan stat ifrågasätts sällan, även om man inte på samma sätt har anspråk på att reglera vilka som ska få lämna landet. Möjligheten att röra sig fritt utgör en samtida statusmarkör (Kalm 2008). I anslutning till familjemetaforen är det således betydligt lättare att tillfälligtvis, eller permanent, lämna familjen än att få tillträde till en ny familjegemenskap. Medan kapital och varor tillåts röra sig relativt fritt över gränserna gäller inte nödvändigtvis detsamma för människor, även om det är uppenbart att många numera har bättre möjligheter att söka kvalificerade jobb eller studera i andra länder än vad som var fallet för ett par decennier sedan.

Sammantaget kan vi avläsa att det familjära symboliserar det trygga och fridfulla, men att det familjära också aktualiserar det motsatta, det farliga och en påminnelse om det ständigt närvarande hotet mot att "vår" fredliga samvaro inte varar för evigt. Familjemetaforen i den officiella EU-retoriken används för att möta förväntningar om medborgerligt inflytande, krav på trygghet och ett dämpande av orosstämningar. Dessa betydelser som knyts till familjemetaforen är också signifikativa för framväxten av EU som ett domopolitiskt projekt. I nästa avsnitt ska jag diskutera hur feministiskt inriktad forskning om nationen-som-familj kan omsättas till ett analysverktyg för att förstå hur familjemetaforen också används i relation till EU.

Nationen som familj

Tidigare forskning om familjemetaforens politiska betydelse har, som tidigare nämnts, främst kretsat kring nationen. Inom feministisk och postkolonial forskning framhävs betydelsen av att beakta intersektionaliteter av kategorier som kön, ras och religion i analyser av nationalism (Yuval-Davis 2006; de los Reyes & Mulinari 2005; Edgren 1996). I sin bok om rysk nationalism talar exempelvis Hellberg-Hirn (1997) om modersmyten som ett sätt att skapa en naturaliserad bild av den ryska nationen som ett urhem. Hon tar fasta på moderslandets materiella uttryck i form av de så kallade Matrioskadockorna, vilka

... erbjuder den mest komprimerade sinnebilderna av matriarkatet, i det att hon förkroppsligar koncentrerad, evig moderlighet. Och kanske, genom en hemlig önskan, så inbegriper Matrioskkan Rysslands vision om sig själv som en nation (*ibid.*, s. 117).

Tillsammans med myten om den manlige hjälten, som vakar över territoriet (moderslandet) uttrycker "ikonen" av den medelålders bondekvinna att Ryssland – eller i förekommande fall Sovjetunionen – är ett hem värt att värna om, en mäktig symbios mellan hjärta och hjärna, territorium och själ. Exemplet antyder den nära kopplingen mellan hem, familj och nation. Det är mannens uppgift att beskydda och kvinnans att sörja för familjens (läs: fosterlandets) kontinuitet (jfr Chatterjee 1993). Familjemetaforen ges här en konkret innebörd och kopplas samman med hemmet som en plats

vård att kämpa för, vilket i sin tur antyder ett ständigt hot.

Det nationella hemmet är en symbol för utopiska modeller och framtidsplaner, där fokus på det förflutna knyts samman med symboler för nationell gemenskap som också leder framåt i tiden. Familjefadern (*Patrius*), värnar och vaktar över fosterlandet (*Patria*), som i den kristna versionen blir synonymt med paradiset självt. I en sekulariserad form lyfts ofta termen *Heimat*, tyskans ord för hembygd, fram (jfr Stråth 2003). Mer konkret menar Puri (2004) att nationen-som-familj består av två dimensioner. För det första antas att familjemedlemmarna har vissa gemensamma intressen. För det andra förstärker metaforen idén om att nationen, liksom familjen, har ett gemensamt förflutet. I analytiskt syfte kan vi lägga till en ytterligare dimension, vilken poängterar det faktum att familjen implicerar en intern hierarki (jfr Chatterjee 1993; Petersson & Hellström 2003; Hill Collins 2000); familjemedlemmarna har vissa karakteristiska knutna till sig och därmed olika slags funktioner att fylla i familjens hägn. Den första dimensionen för tankarna till civila former av nationalism, vilka omfattar gemensamma regler för politiskt beslutsfattande; värnandet av en gemensam offentlighet där kollektiva uppfattningar om det goda och det rätta kommuniceras och delibereras. Dess legitimitet vilar på det aktiva medborgarskapets grund där man inte behöver födas in i familjen, men istället skolas in i en gemensam politisk kultur (jfr Brown 2000). Den andra dimensionen har närmare beröringspunkter med etniska former av nationalism som tar sig uttryck i gemensamma symboler, myter och värden; föreställningar om ett urhem och idéer om ett gemensamt förflutet; kollektiva glömskor och minnen och upphöjande av nationella hjältar och så kallade ”founding fathers” (jfr Eriksen 2004). Enligt den etniska nationalismens credo måste man födas in i den nationella gemenskapen, enligt principen *ius sanguinis*. Det är således inte möjligt att adoptera nya barn till familjen utifrån ett renodlat etnonationalistiskt perspektiv. Bland dagens etablerade nationalstater är det analytiskt klumpigt att dela upp i världen i civila och etniska nationer. Istället kan man tala om att alla nationella familjegemenskaper har drag av båda idealtyper (jfr Brown 2000). Vad gäller den tredje aspekten, förekomsten av en särskild familjehierarki, kan detta märkas i relationer mellan majoritetsbefolkning och minoriteter, men i vårt fall också i relationen mellan nya och gamla medlemsländer i EU eller mellan konsensusorienterade etablerade partier och mindre rumsrena partier och rörelser.

Jag ska nedan diskutera dessa tre dimensioner av metaforen *nationen-som-familj* i relation till EU som ett domopolitiskt projekt. Jag koncentrerar analysen till en diskussion kring hur civil nationalism (första dimensionen) och etnisk nationalism (andra dimensionen) manifesteras i det politiska språkbruket bland kommissionens representanter. Genom att också fokusera på metaforens hierarkiskapande funktion (tredje dimensionen) blottläggs vilka krav på motprestation som formuleras till nytillskott i den europeiska familjen, samt hur man hanterar eventuella svarta får. Genom att närmare beakta den politiska praktik som utgörs av kommissionärernas retorik får vi en inblick i hur feministisk forskning om nationen-som-familj också kan vara applicerbar på EU som ett domopolitiskt projekt. Analysen inleds med en diskussion kring föreställandet av det europeiska hemmet som en gemenskap ”enad-i-mångfald”.

Därefter analyserar jag uttryck för gemensamma intressen (första dimensionen) och gemensamma anspråk på urhem (andra dimensionen) i relation till USA; i relation till de femton länder som före 2004 var medlemmar och de 27 länder som efter 2007 är medlemmar av unionen och också i relation till Balkanländerna. Analysen avslutas med en diskussion kring hierarkibildningar i den europeiska familjen (tredje dimensionen) såsom de kom till uttryck i medlemskapsförhandlingarna med de nya EU-länderna och också kring hur familjen hanterar "svarta får".

Det europeiska hemmet

Föreställningar om ett gemensamt europeiskt hem uttrycks i den retoriska slogan, enighet-i-mångfald (unity-in-diversity), som tills nyligen har fungerat som unionens officiella motto. Den bakomliggande idén är att den europeiska familjen härstammar från olika nationer. Medlemsstaternas invånare är bosatta i olika nationella hem som de också känner tillhörighet till. Enligt EU-retoriken är det denna mångfald av regionala och nationella kulturer som sammantaget utgör den enighet som den europeiska gemenskapen vilar på (se vidare Hellström 2008a; Delanty & Rumford 2004). Romano Prodi besöker Makedoniens huvudstad Skopje den 21 februari 2003:

Vår europeiska familj består av många folk och kulturer. Den rikedom av traditioner och olika kulturer är vår styrka [...] Det finns andra ingångar till integration – som i Förenta Staterna, där olika kulturer har smält samman till ett nytt folk. Europas angreppssätt är ett annat. Vårt alternativ är en sammansatt modell. Den bevarar respektive folks identitet, varje enskild byggsten som används för den gemensamma byggnaden.

Familjemetaforen används som ett sätt att fixera betydelsen av EU som ett (domo)politiskt projekt med Europa som en naturlig referenspunkt. Frågan är dock vad som krävs för att få vara med i den europeiska familjen och hur mycket mångfald som kan tolereras utan att den högt värderade enigheten äventyras? Anorlunda uttryckt, vilka värden är det som förmodas delas av denna, till synes, ödesbestämda familjegemenskap? Den värdemässiga grunden för EU:s så kallade sociala agenda kopplas ofta till begreppet solidaritet. EU:s kommissionär för jordbruk, skogsbruk och fiske, Franz Fischler besöker Krakow i Polen den 13 september 2002 och citerar där den framlidne påven, Johannes Paulus II och dennes idé om att Polen har en naturlig plats i det framtida Europa: "Solidaritet är den europeiska integrationens berggrund". Det är viktigt, påpekar han, att de nya medlemsländerna anammar ett gemensamt europeiskt värderingspaket för att på så vis underlätta en "smidig assimilering".

Budskapet i detta, och i flera andra, tal är att EU inbegriper moraliska principer och demokratiska värderingar och därmed inte kan reduceras till en godtycklig sammanslutning för ömsesidig ekonomisk vinning. I demokratiteoretiska termer skulle man kunna tala om en politisk sammanslutning som inte bara ser till processvärden (olika medel för att uppnå ideal om exempelvis rättvis och frihet), utan som också lu-

tar sig mot substantiella kriterier kring vad som bör känneteckna en god demokrati (Se vidare t.ex. Lundquist 2001). EU som ett (domo)politiskt projekt inbegriper tydliga normativa uppfattningar om vad som kännetecknar ett gott samarbete och vad som krävs för att ingå däri. I det ovan citerade talet antyder Prodi att EU:s modell för integration skiljer sig från den amerikanska dito. I följande stycke ska jag mer specifikt behandla frågan hur EU som enad aktör förhåller sig till USA utifrån en läsning av de tal som behandlar de transatlantiska banden med utgångspunkt i familjemetaforen.

Den europeiska familjen i den globala byn

Prodi besöker New York: ”Det kan inte bli någon dialog om vi alla tänker på samma sätt. Så, skillnader är vitala. Och vi vet alla att ju mindre skillnader, desto hetare kan dialogerna bli. Alla familjer vet detta” (Prodi fjärde november 2003). Prodi talar här i en amerikansk universitetskontext. Citatet kan tolkas som att det förvisso finns skillnader mellan USA och EU, men att dessa kan redas ut inom familjen. Längre fram i sitt anförande utvecklar han på vilket sätt som EU:s medlemsländer och USA ingår i samma familj:

Faktum är att Europa och Amerika är delar av samma kulturvärld. Vi delar ett starkt förtroende för demokrati, basala friheter, rättssäkerhet och mänskliga rättigheter. Europas andliga arv är närvarande i Amerikas historia – från Pilgrimsfäderna till rättighetsfördraget [*bill of rights*].

I det här talet implicerar familjemetaforen en slags kulturell värdegemenskap där de två berörda parterna (EU och USA) sägs dela vissa fundamentala intressen. Dessa gemensamma anspråk vilar på föreställningar om att Europa också utgör ett urhem för samtidens USA (vad jag antar att Prodi här menar med Amerika). Den europeiska familjegemenskapen sträcker sig således utanför dess territoriella gränser och Prodi anspelar på narrativ om en gemensam (Väst)baserad civilisation som består, oavsett meningsskiljaktigheter.

Günter Verheugen (25 april 2003), då kommissionär med ansvar för utvidgningsfrågor, uttrycker liknande tankegångar i ett tal i Litauen och varnar för hur interna splittringar kring utrikes- och säkerhetspolitik riskerar, inte bara utvidgningen av EU, utan också de transatlantiska banden med USA. Även i detta tal betonas att Europa och USA delar ett gemensamt urhem. Samtidigt understryker Verheugen betydelsen av att EU-länderna kommer överens om ett gemensamt förhållningssätt till USA, som i denna bemärkelse beskrivs som en, förvisso vänskapligt sinnad, aktör utanför den europeiska familjens omedelbara hägn. Sammanfattningsvis antyder användandet av familjemetaforen i detta avseende att USA och Europa härstammar från ett gemensamt urhem (andra dimensionen), men att man i politiskt avseende utgår från olika preferenser och intressen (första dimensionen). Verheugen avslutar sitt anförande vid universitet i Kaunas på följande vis:

Vi kan nu med stolthet och hopp vända sida i historieböckerna och forma en gemensam framtid i ett förnyat Europa [...] Litauens återintegration i Europa är den bästa demonstrationen för att de uppoffringar som litauiska hjältar gjort bär frukt [...] EU behöver Litauen och Litauen behöver EU. Vi är medlemmar av samma familj. Låt oss tillsammans sörja för denna familjs välmående.

I nästa stycke ska jag diskutera hur EU förhåller sig till de länder i Central- och Östeuropa som sedan 2004, respektive 2007, är medlemmar i EU.

Den europeiska familjen expanderar österut

Verheugen (9 april 2003) uttrycker i ett tal inför Europaparlamentet att slovakerna är ett folk som, enligt honom, hyser ett otvivelaktigt stöd för sin framtida medverkan i den europeiska familjen: "I vår europeiska familj ska ingen känna sig utanför". EU presenteras här som en välkomnande familjegemenskap där alla medlemmar ska kunna känna sig hemma och få sina respektive röster hörda.

Romano Prodi håller ett anförande på stora torget i Nova Gorica i Slovenien:

Vi i den Europeiska Unionen ser framemot att välkomna Slovenien till vår familj av nationer och människor [...] EU är inte bara en ekonomisk arena. Det är en union baserad på gemensamma värden om demokrati, rättssäkerhet, respekt för varandras identiteter och minoritetsrättigheter, och en gemensam strävan efter fred (Prodi sjunde mars 2003).

Även Prodi betonar att ansökarlandet, i detta fall Slovenien, har någonting väsentligt att bidra med i den europeiska familjen. Och det handlar inte bara om ömsesidiga föreställningar om ett gemensamt förflutet, utan också om överensstämmande värderingar. På detta vis stärks familjens enighet. Samtidigt betonar Prodi i sitt tal att slovenerna har sitt "eget distinkta kulturella arv och levande lokala traditioner" (ibid) vilka kommer att berika den kulturella mångfalden i unionen. Samma språkbruk återfinns då Prodi (27 februari 2003) inför det ungerska parlamentet poängterar landets viktiga roll i återförenandet av den europeiska kontinenten. Han slår bl.a. fast att Ungern utgör det återförenade Europas mittpunkt. Den brittiske kommissionären, Chris Patten (30 januari 2004), talar inför en inte alltid entusiastisk hemmapublik: "Jag hoppas att välkommandet av länder från det forna Sovjetimperiet, avklippta från oss i fyrtio år genom murar och taggtråd, tillbaka till den europeiska familjen kan appellera till hjärtan åtminstone bland de länder som kommer hem". Familjemetaphoren används som ett sätt att förkroppsliga visionen om en återförenad europeisk kontinent. Budskapet är att det finns en förutbestämd historisk gemenskap mellan de europeiska länderna som inte har fördrivits från folks hjärtan trots fyrtio år av sovjetisk maktpolitik.

EU:s utvidgningsambitioner tog inte slut med fullbordandet av östutvidgningen. Vid sidan av Turkiet har även ett antal länder i Balkanområdet blivit föremål för diskussioner kring eventuellt framtida medlemskap.

Balkan på väg till den europeiska familjen

Även om familjemetaforen är vanligast förekommande för att marknadsföra EU bland de medlemsstater från Öst- och Centraleuropa som sedan 2004 är medlemmar av unionen, återfinns den också i tal inriktade på områden än längre österut. I sitt besök i Skopje markerar Prodi att (21 februari 2003): "föreningen av vår kontinent kommer inte att vara fullbordad förrän Balkanländerna är medlemmar av unionen". Samtidigt markerar Prodi att, i detta fall, Makedonien behöver göra rejäla ansträngningar för att komma ifråga för ett framtida medlemskap. Samtidigt som Balkanländerna ses som en integrerad del av den europeiska familjen betonas här, på ett annat sätt än vad som är fallet med de ansökarländer som redan upptagits i gemenskapen, att det krävs hårt arbete och engagemang för att Balkanländerna ska lyckas med sin "hoppets resa" (ibid) och bli medlemmar i unionen.

Olli Rehn, kommissionär med ansvar för utvidgningsfrågor, talar vid universitetet i Osijek, Kroatien, och betonar Kroatiens naturliga hemvist i den framtida europeiska familjen: "Och när denna process avslutas, och Kroatien tar sin rättmätiga plats i hjärtat av den europeiska familjen, då har inte bara kroater, utan alla Europas medborgare anledning att fira" (Rehn första december 2006).

I enlighet med den etniska nationalismens credo länkas det förflutna (såväl det närliggande mörka, som antydningar om ett mer avlägset ljusare) samman med samtida utmaningar och framtida visioner. Det är uppenbart att det finns en ambition att fortsätta utvidgningen av EU till dess att alla länder som anses ha en naturlig rätt till den europeiska familjen också uppbringas i gemenskapen. Ett återkommande tema i kommissionens politiska retorik är att människor i de länder som aspirerar på att bli medlemmar i EU kan och måste lära sig de regler och värderingar som gäller i den europeiska familjen. I nästa stycke ska jag fokusera på familjemetaforens hierarkidimension.

Friktioner i familjen

Ján Figel, kommissionär med ansvar för utbildning, är i Wien och talar inför utbildningsansvariga politiker från Balkanländerna:

Dagens händelse är ett litet men viktigt steg på vägen som, hoppas vi, ska ta era länder in i EU-familjen [...] Undervisning rör människor direkt. Det finns ingenting som går upp mot en skola, universitet, en workshop eller ett gemensamt projekt för unga vad gäller att föra människor samman, att dela åsikter och värderingar, att skapa en känsla av tillhörighet tillsammans (Figel 17 mars 2006).

Det manifesta budskapet är att utbildningsinrättningarna måste integreras med den "europeiska kunskapsgemenskapen" innan balkanländerna kan komma i fråga för medlemskap i EU. Kunskap om vad Europa är förväntas, i alla fall i högre utsträckning, finnas *a priori* högre upp i familjehierarkin, det vill säga bland de stater som redan är medlemmar i EU.

Även bland unionens nuvarande 27 medlemsländer finns en tydlig uppdelning

mellan de 15 nationer som var medlemmar i EU före 2004 och de 12 som sedan har tillkommit i samband med östutvidgningen. Leonard Orban, kommissionär med ansvar för flerspråkighet talar på Lucian Blaga Universitet i Sibiu, Rumänien och poängterar att de tagit med sig "sin ungdom och innovationskraft i reformerandet av den Europeiska Unionen och konsoliderandet av den familj som de nu är medlemmar i (Orban första juni 2007). Så låter det nu. Rumänien har gått tillräckligt mycket framåt för att föräras en plats i den europeiska gemenskapen. Till skillnad från övriga tio medlemsländer fick man dock, tillsammans med Bulgarien, vänta med att bli medlemmar tills januari 2007. Anledningen är att Rumänien inte tillräckligt snabbt klarade av att förhandla färdigt de 30 så kallade kapitel – kopplade till specifika ämnesområden – som skulle leda fram till medlemskap i maj 2004. Genom att ta en närmare titt på hur förhandlingarna gick till framkommer det tydligt att ansökarnas förhandlare inte är lika nöjda med processen som Brysselretoriken kring utvidgningen låter antyda. Marko Slokar var statssekreterare i Slovenien under Sveriges ordförandeskapsperiod i EU:s ministerråd under våren 2001: "Vi för inga förhandlingar med EU, det är tentamensförhör" (Svenska Dagbladet 010521). Slokar har sina aningar om varför det går bättre för vissa länder än andra i förhandlingarna: "Vi har inga äldre bröder i EU som stöttar oss. Vi vet att Sverige är en stark anhängare av baltiskt EU-medlemskap. Men vi, det rikaste av det fattiga i Europa, har ingen bakom oss" (ibid). Citatet uttrycker en längtan efter en stöttande storebror bland de ursprungliga femton medlemsländerna. Dessa röster ger bilden av medlemskapsförhandlingarna som ett slags husförhör där de redan hemmahörande ställer frågor och kräver korrekta svar av dem som söker tillträde till gemenskapen.

Den interna familjehierarkin får sitt kanske allra mest konkreta uttryck i den inskränkning av den fria rörligheten som drabbat de nya medlemsländerna. Övergångsperioden ska gälla i sju år och vittnar om en rädsla bland de femton ursprungliga medlemsländerna för att de nya familjemedlemmarna ska utnyttja redan stressade välfärdsregimer i väst (minns Göran Perssons famösa uttalande om "social turism"). Från början var dock Sverige motståndare till det ultimatum som kom från Tyskland och Österrike om "antingen övergångsperiod eller ingen utvidgning alls" (Hellström & Åkesson 2001). I samband med att Finland anslöt sig till nämnda duo, utbrast Estlands dåvarande utrikesminister Toomas Ilves om Finlands hållning att: "Ursäkt att jag säger det, men Finland hör inte till de länder vi estländare först skulle flytta till" (Svenska Dagbladet 010507). Ilves sätter fingret på något väsentligt här; parallellt med fagra visioner om ett framtida återförenat Europa som står sig starkare i en globaliserad värld återfinns uttalanden och beslut som uttrycker en stark oro för samma utveckling, man sluter sig inåt av rädsla för att någon oönskad ska bli ingift i familjen.

En familj förutan friktion är en idealkonstruktion som har föga bäring i praktiken, varken i verkliga familjer eller i den imaginära familjegemenskap som EU utgör. I båda fallen kan dock utpekandet av "svarta får" få resterande familjemedlemmar att svetsas samman ytterligare.

Familjens svarta får

Genom att utse ett svart får i familjen kan övriga familjemedlemmar förenas kring vad som skiljer dem från den utpekade syndabocken. Jag syftar på den bilaterala bojkott som fjorton medlemsländer utsatte en femtonde medlemsstat, Österrike, för i samband med att Jörg Haiders högerpopulistiska parti, Die Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ) tog plats i regeringen i februari 2000. Tillsammans avskärmade sig ”EU-14” från all slags främlingsfientlig aktivitet och man slöt unisont upp bakom ett gemensamt europeiskt värderingspaket bestående av medmänsklighet, gästvänlighet och solidaritet. Tre vise män skickades till Österrike för att bedöma den Österriska regeringens lojalitet till dessa värderingar som sades vara förankrade i den gemensamma europeiska historien. Man kom fram till att bojkotten kunde hävas och att FPÖ måhända var ett radikalt parti med vissa ”populistiska” inslag, men att de i grunden inte utgjorde ett alarmerande hot mot EU-samarbetet. Tonårsrevolten var över och familjen kunde enas.

Under bojkotten ställdes löften om gemenskap och stolta värderingar om gästvänlighet mot främlingsfientliga strömningar som inte ansågs vara förenliga med unionens grundfundament. Exemplet visar hur politik kan bli en fråga om moral, en aktivitet som knyter familjemedlemmarna samman och formulerar regler för sammanhållning och gränser för vad som krävs för att tillhöra familjen. Eller som Slavoj Žižek (2000b: 5) uttryckte det med anledning av Haiders framfart: ”Äntligen en fiende som vi alla tillsammans på allvar kan hata, som vi kan offra – exkommunicera – för att demonstrera vår demokratiska samsyn”. Inomfamiljära dispyter bidrar således till att skapa en politisk dynamik där positioner i familjehierarkin kan befästas eller förändras. Europa som meningsskapande semantiskt fält är öppet för identitetsförskjutningar och förändrade förutsättningar för politisk kommunikation. Disciplineringen av familjens svarta får är ett tydligt exempel på detta.

Europeisk familjelycka

När vi nu skriver 2009 är det uppenbart att den politik som Haider då företrädde har blivit betydligt mer rumsren; den har normaliserats och blivit en del av den europeiska familjegemenskapens värderingspaket. Varken Berlusconi i Italien eller Kjaersgaard i Danmark har blivit föremål för liknande repressalier. Vi kan konstatera att samtliga tre dimensioner av metaforen nationen-som-familj finns närvarande i den EU-retorik som kretsade kring östutvidgningen. För det första ringar man in de länder och regioner som anses vara naturligt hemmahörande i det europeiska hemmet, som exempelvis de tolv nya medlemsländerna och även Balkanländerna. Med utgångspunkt i narrativ om en gemensam västbaserad civilisation räknas även USA in som en naturlig del av en (väst)europeisk värdegemenskap. I praktiken är dock USA att anse som en mäktig kusin, snarare än som en självklar familjemedlem. För det andra florerar det i flera tal och officiella dokument en uppsättning värden och fri- och rättigheter som tillskrivs den europeiska familjegemenskapen, såsom demokrati, rättssäkerhet och respekt för oliktankande. Om den etniska dimensionen baseras på en ödesbe-

stämd gemenskap är de gemensamma värderingarna (den civila dimensionen) någonting som måste läras av de länder som aspirerar på att ta del av den europeiska familjelyckan. Av detta följer också en tredje dimension nämligen att det finns en implicit eller explicit hierarki mellan familjemedlemmarna. Om Tyskland och Frankrike räknas som självklara storasyskon i familjen, som direkta arvtagare till de "founding fathers" som på femtiotalet lanserade kol- och stålunionen, befinner sig övriga länder på olika trappsteg i hierarkin. Där Storbritannien möjligen kan ses som ett bångstyrt mellanbarn är länder som Rumänien och Bulgarien förpassade till småsyskonrummet, där man inte får lov att göra allt som de stora barnen får.

Givet att demokrati anses vara önskvärd på en europeisk nivå förutsätter politiseringen av EU-samarbetet ett folkligt förtroende för EU:s institutioner. Jag har för det första argumenterat för att familjemetaforen används som ett retoriskt redskap för att kodifiera en gemensam kollektiv identitet som syftar till att motverka EU:s demokratiska underskott och också bemöta ökande orosstämningar i europeiska samhällen. Genom att fokusera på framväxten av EU som ett domopolitiskt projekt har jag påvisat hur EU på samma gång både öppnar sig för globaliseringens utmaningar och sluter sig inåt för att värna om den interna säkerheten. För det andra visar min analys hur såväl civila som etniska former av nationalism reproduceras i den officiella EU-retoriken samtidigt som dess medlemsstater, i praktiken, alltmer europeiseras och införlivas i en delvis överstatlig politisk samsynsstruktur. Feministisk forskning om nationen-som-familj har visat sig vara applicerbar också på fallet EU, vilket vittnar om en kontinuitet i EU:s strävan att röra sig bortom nationen, men ändå inte förbi nationalstatsparadigmet. Etablerade föreställningar om nationen som hem och familj har visat sig vara framträdande också i konstruktionen av EU som en (domo)politisk gemenskap.

Bilden av EU som en återförenad familjegemenskap har tydliga referenser till dels narrativ om det kalla kriget och andra världskriget (det som "vi" ska lägga bakom oss), dels narrativ om kristendom, civilisation, Romarriket och det antika Grekland (det som förenar européer i en gemensam anda). Narrativ om kolonialism kan i detta sammanhang beskrivas som en gemensam glömska, vilket i sig har identitetsgenererande effekter. Genom att fokusera på Europa som ett meningsskapande semantiskt fält får vi också en möjlighet att precisera hur historiska narrativ om det europeiska i varierande utsträckning reproduceras i den politiska debatten. Det är dock mer ett undantag än en regel att vi aktivt reflekterar över på vilket sätt våra vardagliga samtal kring det europeiska färgas av elitaktörers politiska kommunikation (se vidare Koselleck 2004). Att empiriskt klargöra bruket av exempelvis familjemetaforen i EU är ett möjligt sätt att överskrida den klyftan.

Den europeiska familjelyckan består i att nya barn adopteras till familjen samtidigt som banden mellan syskonen stärks i takt med att världen utanför förefaller allt mer kaotisk, både hoppfull och skrämmande. Den diffusa rädsla som drev Kafkas djur till att bygga vidare på sitt bo är snarlik den rädlans politik som, åtminstone delvis, förser det europeiska projektet med en livsnerv. Om gästfrihet anses vara en dygd uttrycker själva uppdelningen mellan gäster och värdar hägnets gränser i en samtid som förefaller lika flytande och föränderlig som bestående och given.

Referenser

- Appadurai, A. (2007) *Vredens geografi: rädslan för det fåtaliga*, Stockholm: Tankekraft förlag.
- Bauman, Z. (2007) *Flytande rädsla*. Göteborg : Daidalos.
- Bauman, Z. (2005) *Europa: ett oavslutat äventyr*. Göteborg: Daidalos.
- Beck, U. & Grande, E. (2006) *Det kosmopolitiska Europa: Samhälle och politik under den andra moderniteten*. Göteborg: Daidalos.
- Billig, M. (1995) *Banal Nationalism*. London: SAGE Publications.
- Brown, D. (2000) *Contemporary Nationalism: Civic, Ethnocultural & Multicultural politics*. London/New York: Routledge.
- Butler, J. (2004) *Undoing Gender*. New York: Routledge.
- Chatterjee, P. (1993) *Nationalist Thought and the Colonial World: a Derivative Discourse*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Delanty, G. (1995) *Inventing Europe: Idea, Identity and Reality*. London: Macmillan Press LTD.
- Delanty, G. & Rumford, C. (2004) *Rethinking Europe: Social Theory and the Implications of Europeanization*. London/New York: Routledge.
- De los Reyes, P. & Mulinari, D. (2005) *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Stockholm: Liber.
- Diez, T. (1999) "Speaking 'Europe': the politics of integration discourse", *Journal of European Public Policy* 6 (4): 598–613.
- Dinan, D. (2004) *Europe Recast: A History of European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Edgren, M. (1996) "Nationalismer och genus. Kunskapssyn och politik", *Historisk Tidskrift* 2: 233–256.
- Eisenstein, Z. (2000) "Writing bodies on the nation for the globe", 35–53 i Ranchod-Nilsson S. & Tétreault, M-A. (red) *Nationalism: At Home in the Nation?*, London/ New York: Routledge,
- Eriksen, T. H. (2004) "Place, kinship and the case for non-ethnic nations", *Nations and Nationalisms* 10 (1/2): 49–62.
- Figel, J. (2006) "Supporting the creation of a knowledge economy in the Western Balkans: the Lisbon Strategy and European instruments", Conference of the European Ministers of education "Strengthening Education in Europe", Wien, 17 mars, (speech/06180).
- Fischler, F. (2002) "The key to lasting peace and successful enlargement", vid konferensen "The Role of the Catholic Church in the Process of European Integration", Krakow, 13 september, (speech/02/389).
- Habermas, J. (2001) *The Postnational Constellation: Political Essays*. Cambridge: MIT Press.
- Haller, M. (2008) *European Integration as an Elite Process: The Failure of a Dream?*, New York/London: Routledge.
- Hansen, P. (2002) "European Integration, European Identity and the Colonial Con-

- nection”, *European Journal of Social Theory* 5 (4): 483–498.
- Hedetoft, U. (2002) *Discourses and Images of Belonging: Migrants between “New Racism”, Liberal Nationalism and Globalization*, Aalborg: AMID Working Paper Series 5/2002.
- Hellberg-Hirn, E. (1998) *Soil and Soul: The Symbolic World of Russianness*, Aldershot: Ashgate.
- Hellström, A. (2008a) *Bringing Europe Down to Earth: Identity Politics of the European Union*, Saarbrücken: VDM verlag.
- Hellström, A. (2008b) “Europe in Peril”, 33–51 i Petersson, B. & Tyler, K. (red) *Majority Cultures and the Politics of Ethnic Difference: Whose House is This?.* Basingstoke: Palgrave.
- Hellström, A. & Åkesson, M. (2001) *Spegel- eller vrångbild: En granskning av medierna under Sveriges EU-ordförandeskap med fokus på EU-utvidgning och Attac*, Stockholm: Stiftelsen Institutet för mediastudier, rapport 5–6: 2001.
- Hill Collins, P. (2000) “It’s All in the family: Intersections of Gender, Race and Nation”, 156–176 i Narayan, U & Harding, S. (red) *Decentering the Center: Philosophy for a Multicultural, Postcolonial, and Feminist World*, Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press.
- Ifversen, J. (2002) “Europe and European Culture: a Conceptual Analysis”, *European Societies* 4 (1): 1–26.
- Jordan, W. C. (2002) ““Europe” in the Middle Ages”, 72–90 i Pagden, A. (red) *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jönsson, C. & Tägil, S. & Törnqvist, G. (2003) *Organizing European Space*, London: Sage Publications.
- Jönsson, C. & Hall, M. (2003) “Communication: An Essential Aspect of Diplomacy”, *International Studies Perspectives* 4 (2): 195–210.
- Kalm, S. (2008) “Mobility, Migration Control and Geopolitical Imaginations”, 15–32 i Petersson, B. & Tyler, K. (red) *Majority Cultures and the Politics of Ethnic Difference: Whose House is this?.* Basingstoke: Palgrave.
- Kant, I. 1795 [1795] “To perpetual peace: a philosophical sketch”, 107–144, *Perpetual Peace and Other Essays*. Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Kaye, J. (2003) “There’s no Place like Home”, 333–360 i Robin, R. & Stråth, B. (red) *Homelands: Poetic Power and the Politics of Space*. Bryssel: Peter Lang.
- Koselleck, R. (2004) *Erfarenhet, tid och historia: Om historiska tiders semantik*, Göteborg: Daidalos.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980) *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
- Lundquist, L. (2001) *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur.
- Mulinari, D. (1995) *Mother Work and Politics in Revolutionary Nicaragua: “Huellas de Dolor y Esperanza”*, Lund: Bokbox.
- Okin, S. M. (1989) *Justice, Gender, and the Family*. New York: Basic Books.
- Orban, L. (2007) “The European Union and the new Member States’ contribution to

- its future”, Lucian Blaga University, Sibiu, 1 juni, (speech/07/351).
- Pagden, A. (2002) “Conceptualizing a Continent”, 33–54 i Pagden, A. (red) *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Patten, C. (2004) “The existential question: Will Britain ever ‘Actually’ Join the EU”, Alcuin Lecture, University of Cambridge, Cambridge, 30 januari 2004, (speech/04/52).
- Petersson, B. & Hellström, A. (2003) “The Return of the Kings: Temporality in the Construction of EU Identity”, *European Societies* 5 (3): 235–52.
- Puri, J. (2004) *Encountering Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Rhen, O. (2006) “Challenges and Opportunities on the Path to the European Union”, föreläsning vid the University of Osijek, Kroatien, Faculty of Economy, Osijek, 1 december, (speech/06/767).
- Prodi, R. (2003) “Cultural diversity and shared values”, New York University, Law School, New York, 4 november, (speech/03/517).
- Prodi, R. (2003) “Healing Europe’s rifts”, main square Novo Gorica, 7 mars, (speech/03/115).
- Prodi, R. (2003) “A common past, a future together”, Hungarian Parliament, Budapest, 27 februari, (speech/03/102).
- Prodi, R. (2003) “Education, tolerance and vision: Europe’s way forward”, Saints Cyril and Methodius University, Skopje, 21 februari, (speech/03/94).
- Prodi, R. (2001) “Europe: a family governed by common rules”, Joint Sejm and Senate commissions on European Integration, foreign affairs and European law, Warsaw, 8 mars, (speech/01/110).
- Prodi, R. (2000) *Europe as I see it*. Cambridge: Polity Press.
- RAPID “Recent Press Releases”, <http://europa.eu/rapid/searchAction.do> (081110).
- Schierup, C. U & Hansen, P. & Castles, S. (2006). *Migration, Citizenship, and the European Welfare State*. Oxford: Oxford University press.
- Schlesinger, P. & Furet, F. (2006) “Political Roof and Sacred Canopy?: Religion and the EU Constitution”, *European Journal of Social Theory*, 9 (1): 59–81.
- Shapiro, M. J. (1985) “Metaphor in the Philosophy of the Social Sciences”, *Culture Critique* 2: 191–214.
- Stråth, B. (2003) “*Hembygd* as Pragmatic Concept: The Alternative Case”, 361–377 i Robin, R. & Stråth, B. (red) *Homelands: Poetic Power and the Politics of Space*. Bryssel: Peter Lang.
- Svenska Dagbladet*, 21 maj 2001.
- Svenska Dagbladet*, 7 maj 2001.
- Tonra, B. (2006) “Conceptualizing the European union’s global role”, 117–130 i Cini, M & Bourne, A. (red) *Advances in European Union Studies*, Basingstoke: Palgrave.
- Verheugen, G. (2003) “Challenges, processes and European studies”, Kaunas University of Technology, Lettland, 25 april, (speech/03/210).
- Verheugen, G. (2003) “Let us not hesitate in seizing this opportunity”, EP- plenary session, Strasbourg, 9 april, (speech/03/187).

- Walters, W. (2004) "Secure Borders, Safe Haven, Domopolitics", *Citizenship Studies*, 8 [3]; 237–60.
- Yuval-Davis, N. (2006) "Intersectionality and feminist politics", *The European journal of Women's studies* 13 (3): 193–209.
- Žižek, S. (2000a) *The Ticklish Subject: the Absent Centre of Political Ontology*. London/New York: Verso.
- Žižek, S. (2000b) "Varför älskar vi att hata Haider?: Om extremhögern, politiska sockerpiller och små blåa och röda påsar", *Ord & Bild* 1: 5–10.

Författarpresentation

Anders Hellström är doktor i statsvetenskap, verksam vid institutionen för Globala Politiska Studier i Malmö. Han är sedan oktober 2008 postdoc-forskare vid Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM).